

En Landsby fra den nyere Tid.

Af pens. Lærer *H. P. H. Novrup*, Alslev.

Vore Landsbyer har i Almindelighed deres Oprindelse meget langt tilbage i Tiden, og kun faa er opstaaet i den nyere Tid. Disse ny Byer stammer særlig fra Udstykning af Herregaarde og Opdyrkning af Overdrev og lignende, især fra Bondefrigørelsens Tid.

Af de Mænd, som var i Forgrunden for Bondefrigørelsen, indtager den ældre Grev Bernstorff en fremragende Plads. Da han var Kongens første Mand, udstedtes der en kongelig Forordning af 13. Maj 1769, hvori Godsejerne opmuntredes til at udstykke deres Herregaarde og oprette Bøndergaarde. Blandt disse ny Landsbyer kan nævnes Vibæk i Alslev Sogn fra 1771 og Krogsgaards Mark i Tjæreborg Sogn fra 1792.

Hovedgaarden Visselbjerg i Alslev Sogn ejedes paa den Tid af Sebastian Wøldike, der i Henhold til nævnte Forordning udstykkede sin Hovedgaard, der var paa 57 Td. Hartkorn Hovedgaardstakst, saaledes at der oprettedes 6 ny Bøndergaarde og 2 Bol som Arvefæstegaarde. Den ny By opkaldte han efter sin Kone, der hed Vibeke, og Byen kom saa til at hedde Vibæk.

1771 lod han paa den nordlige Del af Gaardens Mark opføre 6 ny Bygninger bestaaende af Stuehus med Stald og Vesterhus som Lade, ikke synderlig anseelige Gaarde, alle seks i en lige Linie med kun nogle faa Alens Mellemrum. Der fortælles, at da de første Beboere flyttede ind, kunde de grave Tørv i Dagligstuen. Godsejer Wøldike udstedte da nedenstaaende Arvefæsteskode:

»For at efterkomme min allernaadigste Konges Ønske og Velbehag haver jeg Sebastian Wøldike til Visselbjerg paa denne min paaboende Gaards Hovedgaardstakst foranstaltet og bekostet 6 ny Bøndergaarde opsatte og med Ejendom forsynet hver til Hartkorn 6 Td. og af Fiskeriet 3 Skp., af hvilke Stedet No. 1 er overdraget Søren Hansen, barnefødt i Alslev, med følgende Vilkaar og paa Grund af Forordningen af 13. Maj 1769, dens 1. og 2. Artikel:

1. Jeg overlader og afstaar herved fra mig og mine Arvinger til benævnte Søren Hansen og hans Arvinger al Ejendomsret (Herligheden af Jagtrettighed, Ret til at forrette Skifter med videre undtagen) til bemeldte Gaard med alt sit Tilliggende, som er en 6te Part af alt, hvortil disse 6 Gaarde er udmaalt og udlagt, som og en 8de Part af det matrikulerede Laks- og anden Fiskeri i Janderup Aa, som denne med øvrige 5 Beboere samlet driver og forretter, og hver Gang udlægges Hovedgaarden sin Part efter havende Hartkorn af samme Fiskeri, imod Hovedgaardens Ejer bidrager sin Andel til Fiskeriets Redskaber, men ikke andet. Ligeledes følger under dette Sted een 6te Part af Fiskerirettigheden ved den saakaldte Fruersgaard i Alslev Aa, som hidtil har været lejet Toftnæs Bymænd, hvorimod til Hovedgaarden forbeholdes al Slags Garn- og Aalesæt i de saakaldte Nørre- og Sønder-Aalegrøfter ligesom og for Enden af nordre Marskdigen i Janderup Aa, uanset samme Marsk er udlagt og henhører under de 6 Gaardes Ejendomme.

Disse Ejendomme er foruden fornævnte Marsk alhele Vestermarken imellem bemeldte Aalegrøfter fra Aaen af og østerpaa til Graasten, dog undtages heri den lille Klynemose østerst i Marken ved Nøraalegrøftsiden, som Hovedgaardsejeren betjener sig af til

Klynegravning, men Beboerne nyder Græsningen, dog ikke i Tørvebjergningstiden. Ligeledes skal af Hovedgaardens Hede, saa straks en Lejlighed gives, vordes hver sin Part udvist, for Fremtiden maa deraf aldeles ikke sælges eller paa anden Maade afhændes Tørv eller Lyng, men deraf maa ikke andet bruges, end hvad enhver til sin nødtørftige Ilding maa og kan behøve, paa det at samme ikke skal forødes.

2. Stedet tillrædes nu straks, og Stedets Anpart af Hø og Korn indavles.

3. Herimod svarer Beboerne aarlig a. Td. Hartk. 6 Rigsdaler, som betales til Herlighedsejeren i tvende Terminer, nemlig 20. April og Mortensdag. Beboerne skænkes det første Aars Afgift.

4. Da Beboerne nyder alle Slags Hovedgaardsfriheder, er skænket Bygningerne og Ejendomsrettighed, saa er det billigt, at der efter 5 Aars Forløb dette nogenlunde til Vederlag betales 2 Rdl. a Td. Hartk. Men skulde Hans Majestæt nogensinde derimod finde for godt at paalægge disse og Hovedgaarden de sædvanlige kongelige Skatter, som andet ufri Jordegods, da skal Beboerne af daværende Herlighedsejer straks løsgives for disse her sidst anførte 2 Rdl. samt $1\frac{1}{2}$ Rdl. a. Td. Hartk. af den i næstforrige Artikkel anførte.

5. Skulde Herlighedsejeren behøve det, maa Beboerne ikke nægte eller vægre sig ved aarligen, og naar det maatte forlanges, at gøre ham 2 Dages Høst og 2 Dages Slet med Slaakar, River eller Ophinder eller andet i dets Sted, køre Møg med en Vogn i 2 Dage, skære, røgte og hjemage 30 til 40 Læs Tørv a 10 Snese og til at stakke forskaffe et forsvarligt Menneske.

6. Diger og Grøfter holdes altid vedlige af Beboerne, der tager de 6 Parter og Hovedgaarden den syvende Part, og skulde noget herved efterlades, istandsætter

Hovedgaardens Ejer samme og har Rettighed uden Lov og Dom at udpante, hvad det har kostet.

7. Paa det nuværende Husbonde, hans Arvinger eller denne Kontrakts rette Ejer kan være og blive forsikret om alt forestaaende samt være og blive uden Skade og skadeløsholden i alle Maader, saa overdrager jeg Søren Hansen herved fra mig og mine Arvinger Prioritetsret i denne min Gaard og dens Besætning være sig Beester, Kree, Vogne, Plov og Harver med alt andet.

8. Skulde det hænde sig, at blandt disse 6 Beboere skulde forefalde Tvist og Uenighed angaaende Jordernes videre Deling, Ligning, Afgrøftning eller deslige Tilfælde, som angaar Skik og Ret, da skal samme paakendes af Herlighedsejeren efter fleste Stemmer, og hvori han som Husbond skal have een Stemme, saa at i Fald de 3 vilde et, og de andre 3 noget andet, da vinder den Part, som Husbonden tillægger sin Stemme.

9. Hovedgaardsejeren forbeholder sig den sædvanlige Gang og Kørsel gennem Vestermarken fra og til Alslev Marsk og ellers fra og til Aaen overalt samt Baadplads, hvor han finder for godt. Ligeledes forbeholdes Kørevej ud af Toftløs nordpaa og ind paa Vestermarken, hvilken Vej over Mosen Hovedgaardsejeren selv sætter i Stand og holder vedlige.

Saaledes at være sluttet og indgaaet tilstaas med Hænders Underskrift, ligesom og enhver heraf en ligelydende Genpart har til sig taget.

Det Hovarbejde, som findes i Punkt 5, bortfalder ganske, naar jeg og min Kone enten ved Døden afgaar eller overlader alle Ting til en fremmed.

Visselberg, d. 20. April 1771.

S. Wøldike.

Til hver Gaard udlagdes en Toft, en Østermark og en Vestermark foruden Eng, Hede og Mose. Moserne blev ikke udskiftede førend 1825. Foruden de 6 Vi-bækgaarde hørte 2 Bolsteder med til Udstykningsplanen, nemlig et ved Bavnen og et paa Knudsmark Hede.

I to af Gaardene, No. 1 og 3, findes endnu nogle Fag af de oprindelige, flere Gange er der bygget til, og de øvrige Gaarde er alle ombyggede. Den østligste Gaard, No. 1, blev i 1833 brandforsikret for 2000 Rdl. Ved denne Taksation opgives Bygningernes Maal, og de er i det mindste for Stuehusets Vedkommende de oprindelige. Bygningerne var alle opført af Grundmur med Fyrretømmer og Straatag. Stuehuset bestod af 14 Fag, 10 Alen dyb, deraf 10 Fag til Beboelse og 4 til Stald, Vesterhuset 12 Fag, $9\frac{1}{2}$ Alen dyb, til Stald og Lade, Nordhuset 15 Fag, $9\frac{1}{2}$ Alen dyb, Lade, Østerhuset 8 Fag, $7\frac{1}{4}$ Alen dyb til Vognport og Bagerovn.

De første Beboere var Søren Hansen (Dam), Hans Andersen, Peder Jensen (Blegmand), Iver Stephansen, Claus Pedersen og Jens Villumsen. Af disses Slægter er der kun een tilbage, nemlig Hans Andersens, idet Hans Andersen er Tipoldefader til Hans Rask Rasksen. I de forløbne 160 Aar har der altsaa været 5 Generationer paa denne Gaard.

Denne lille By kom til paa flere Maader at indtage en Særstilling i Sognet. Beboerne var Arvefæstere, ikke Selvejere, ej heller almindelige Hovbønder, de var tiendefri, deres Jorder var under Hovedgaardstakst med hvad deraf fulgte. Denne Særstilling bevirkede, at de følte sig hævet lidt over de andre Sognefolk, hvilket gav sig Udslag paa flere Omraader. I Kirken tog de bl. a. Plads i de øverste Stole nærmest ved Herremandens Stol; de vilde ikke deltage i de øv-

rige Sognefolks Pligtarbejde ved Hovedvejenes Indkastning og Istandsættelse, idet de gjorde gældende, at de selv sørgede for deres Bys Vejvæsen uden at forlange Hjælp af andre. Hvor Herremanden ingen Pligter havde, formente de sig ogsaa fri. Da der saaledes omkring ved 1790 blev paabudt, at Landevejen skulde indgrøftes, blev Beboerne af Vibæk ogsaa tilsagt til Pligtarbejde, de mødte ogsaa og begyndte Arbejdet, men holdt pludselig op, idet de indgav Ansøgning om Fritagelse, og Andragendet bevilgedes. 50 Aar senere, da det nyoprettede Sogneforstanderskab forlangte Sognevejen fra Alslev til Forum udbedret, nægtede Vibæk mændene at gøre Arbejde, da Ejeren af Visselbjerg ikke var tilsagt. De ansøgte Stiftamtmanden om Fritagelse, idet de gjorde gældende, at deres Adkomstdokumenter gav dem samme Herligheder og Rettigheder som Herremanden. Deres Andragende blev ogsaa imødekommet, saa de slap for Vejarbejdet.

1774 blev der klaget over, at Børnene fra Vibæk ikke søgte Alslev Skole, og at Børnene opvoksede i Vankundighed. Men da Beboerne holdt stædigt paa, at de ikke vilde lade deres Smaabørn gaa den lange Vej til Alslev Skole (en Fjerdingsvej), blev det dem paalagt at oprette en Skole og selv lønne og koste en Lærer, der skulde underkaste sig en Prøve hos Provsten og erholde Attest for, at han var duelig. Lærer og Børn skulde stille i Hovedskolen til Eksamen. I mange Aar holdtes der saa Skole i en Stue, senere opførte Gaardmændene en lille Skolebygning, men den er nedbrudt for mange Aar siden, og nu kan Børnene nok taale at gaa til Alslev Skole.

Som et Udslag af denne Selvfølelse kan man vel ogsaa opfatte, at en Gaardmand for c. 80 Aar siden engang sagde til sine Børn: »I maa føre jer flot, thi I

maa huske paa, at I er C. N.s Børn i Vibæk.« Da de andre i Sognet blev Selvejere, var det alligevel Vibækkerne en Tort, at de ikke kunde jage og fiske paa deres Ejendomme som andre, hvorfor enkelte ikke godt kunde dy sig for at tage Bøssen engang imellem, ligesom de ej heller kunde taale, at de mange Aal ved Efteraars- og Foraars-tide trak forbi, uden at de kunde faa saa meget som Aalesuppe en enkelt Gang, saa kunde det nok hænde, at der ved Aftenstide blev stukket en Aaleham ned i Strømmen. For det meste gik det, uden at der blev grebet ind, men det kunde ogsaa gaa galt. For henved 100 Aar siden var der en Gaardmand i Vibæk, der var en ivrig Jæger, Proprietæren var vidende om, at han drev det for vidt, og advarede ham, uden at det frugtede; saa en Dag blev han nappet paa Jagten, da han kom med en skudt Svane og tillige havde Jagtgevær med. Ved Retten blev han idømt en Bøde paa 13 Rdl. for uberettiget Jagt, til trods for at han paastod sig frikendt, da han paa sin Skattebog var benævnt som Selvejer. Retten vilde dog ikke tage Hensyn hertil, da det maatte være en Skrivefejl, eftersom hans Adkomst til Ejendommen lød paa Arvefæste.

1858 afkøbte daværende Gaardmand Ventzel Hansen i Vibæk Herlighedsretten med Landgilde af den daværende Proprietær J. V. Andersen for 8000 Kr. I Tidernes Løb har de fleste indløst deres Landgildepligt, saa de nu er Selvejere, tilbage er kun Rask Rasksens Gaard og c. en Trediedel af Valdemar Hansens Gaard.

1877 udflyttede Frands Christensen sin Gaard paa Østermarken og afhændede nogle af de gamle Bygninger med tilhørende Toft i Byen, denne lille Ejendom er nu ved Tilkøb udvidet til en mindre Gaard, der beboes af Hans P. Hansen. 1929 solgte Rask Rask-

sen sin Østermark til Gregor Gregersen, der har opført Bygninger derpaa. 1866 opførtes et Aftægtshus fra Gaarden No. 6, hertil er købt nogen Jord og er nu en selvstændig Ejendom, der ejes af Poul Due. I Slutningen af Tredserne nedbrændte den vestligste Gaard, der blev flyttet lidt længere mod Vest. 1882 flyttede R. H. Rasksen sin Gaard No. 2 ud paa Vestermarken.

Da Vibæk blev betragtet som en almindelig Bondeby, formente Sognepræsten sig berettiget til at kræve Præstetiende af Beboerne, hvilket blev meget unaadigt optaget. Præsten indankede Spørgsmaalet for Ministeriet, der skubbede Sagen fra sig og henviste til Lands Lov og Ret, men dog gav Præsten Tilsagn om fri Proces og fri Prokurator, hvis han anlagde Sag. Et Sagsanlæg mod sine egne Sognebørn krympede Præsten sig dog ved, hvorfor han prøvede den Udvej at faa Stiftamtmanden til at medvirke ved et Forlig. De stillede Forligstilbud vilde Bønderne dog ikke tage imod, og der kom derfor ikke noget ud af Sagen. Præsten lod saa Sagen hvile i nogle Aar, indtil han mærkede, at Offeret fra Vibæk blev ringere end Offeret fra hans tiendeydende Bønder, da blev det Præsten for meget, han ansøgte om at faa nedsat en Kommission til at dømme i Sagen, og 1781 blev den nedsat, bestaaende af Byfoged Block i Varde og Pastor Huulegaard i Bryndum. Bønderne var efterhaanden bleven opbragt paa Præsten, saa de ikke vilde møde personlig i Retten, hidtil havde Præsten haabet at faa et Forlig i Stand ved Rettens Medvirken, men det glippede, da Bønderne lod sig repræsentere ved en Prokurator. Tilmed var de bleven vældig afstivede derved, at Wøldikes Enke havde gjort fælles Sag med dem, da hun fandt, at Sagen ogsaa vedkom hende. Hun havde nemlig et Horn i Siden paa Præsten, der havde haft flere Retssager med hendes afdøde Mand.

Maaske havde hun øjnet, at her var der en Mulighed for at vinde en Sejr over Præsten, der hidtil havde været den vindende i Styrkeforholdet mellem Visselbjerg og Alslev Præstegaard.

Madame Wøldike ansøgte derpaa om at faa nedsat en Kontra-Kommission, bestaaende af Etatsraad Teilmann, Nørholm og Proprietær Hans Smidt, Frøstrup, til at paakende, 1) om disse Afbyggere skulde være fri for at svare Tiende, 2) hvor meget de skulde svare Præsten i Offer og 3) hvem der skulde betale Omkostningerne.

Hovedkommissionen kom til det Resultat, at Bønderne skulde svare Tiende og erlægge i Offer til hver Højtid 1 Rdl. 2 Mark af en Gaardmand, og 2 Mark af en Bolsmand o. s. v. Kontra-Kommissionen kom derimod til et helt andet Resultat, nemlig: Afbyggerne i Vibæk kan ikke afkræves Tiende, de bør i Offer erlægge til hver Højtid 2 Mark af en Gaardmand og 1 Mark af en Bolsmand o. s. v. Processens Omkostninger betales af Præsten med 50 Rdl. til Mad. Wøldike og for unødigt Trætte 4 Rdl. til Justitskassen.

Præsten lod Sagen gaa til Højesteret, der stadfæstede Kontra-Kommissionens Dom og forhøjede Bøden for unødigt Trætte til 29 Rdl.

Ejeren af den vestligste Gaard i Vibæk, Jens Villumsen, solgte 1785 sin Gaard til Søren Hansen og Iver Stephansen, der delte Ejendommen til Indlemelse under deres egne Gaarde, og han stod allerede i Begreb med at forlade Byen med Familie og Besætning, da Sognepræsten fik Nys derom. Præsten indberettede straks Sagen til Stiftamtet, hvorfra der senere kom streng Ordre til at oprette den tidligere Orden, saa nævnte Ejendom igen bliver forsynet med Bygning, Beboer og Besætning, da det ikke kan tillades at lægge Jens Villumsens Jorder ind under an-

dre Gaarde i Vibæk, der alle er store nok til at føde en Bondefamilie. I modsat Fald vil de ikke kunne undgaa at blive idømt den Mulkt, der er nævnt i Forordningen af 1769. Forsøget paa at danne ny Proprietærgaarde blev altsaa stoppet i Fødselen.

Da den nordre Aalegrøft lige Nord for Vibækgaardene er omgivet af lave og side Eng- og Mosedrag, har Beboerne haft deres Opmærksomhed henvendt paa Bækkens Oprensning. Allerede i 1798 indgik Beboerne af Vibæk og Alslev en Overenskomst om at oprense Bækken. Senere kom den samme Sag frem, først i 1839 og sidst i 1928, da Bækken blev uddybet og reguleret, hvorved Jorderne blev betydelig afvandet og forbedret.

Om nogle faa af disse Gaardmænd i Vibæk skal her gives nogle Oplysninger:

Christen Nielsen var født paa Gaarden No. 5 som Søn af Niels Hansen, han kom i sine unge Dage ud i den vide Verden, hvilket prægede ham senere, da han kom tilbage til sin Fødeby og ægtede Frands Sørensens Enke. I 6¹/₂ Aar var han Stadsjæger hos en Greve i København, hvorefter han blev Kammertjener hos kejserlig, russisk Hofraad L. v. Viollier, som blev Legationssekretær i Bern i Schweitz. Hos ham var han i 8¹/₂ Aar og fik, da han rejste tilbage til sit Fædreland, en glimrende anbefaling baade for sin Tjeneste og øvrige Opførsel saavel i Schweitz som paa flere lange Rejser.

Christian Lund var en anset Mand, der blev betroet mange Tillidshverv, i en Aarrække var han Sognefoged og Lægdsmand og blev dekoreret med Dannebrogordenen.

Rask Hansen Rasksen begyndte som en ung Knægt paa 16 Aar at drive Svinehandel. Han opkøbte Svin her i Egnen og drev med dem i store Flokke til Tøn-

der og Husum, hvor de solgtes. Senere drev han en omfattende Kreaturhandel, særlig med Ungkreaturer, som udførtes til Marskegnene i Slesvig. Han var tillige en dygtig Landmand, der fulgte godt med i Landbrugets Udvikling.

Beboere i Vibæk:

Gaard Nr. 1.		Gaard Nr. 2.	
Søren Hansen	1771	Hans Andersen	1771
Frands Sørensen	1809	Hans Hansen	1812
Christen Nielsen	1837	Rask Rasksen	1849
Frands Christensen	1863	Rask Hansen Rasksen . .	1886
A. Mariager	1877	Hans Rask Rasksen	1926
Hans P. Knudsen	1878		
Martin Pedersen	1926		
Gaard Nr. 3.		Gaard Nr. 4.	
Peder Jensen (Blegmand)	1771	Iver Stephansen	1771
Hans Hansen		Kammerraad Tetens	1807
Christen Thomsen	1815	Peder Ghr. Sørensen . . .	1810
J. V. Andersen	1846	A. Lang	1825
Ventzel Hansen	1849	Anders Christensen Lund	1827
Lorentz Ventzelsen	1900	Christian Lund	1860
		Niels Jensen	1907
		Andreas Riber	1927
Gaard Nr. 5.		Gaard Nr. 6.	
Claus Pedersen	1771	Jens Villumsen	1771
Nis Clausen		Hans Pedersen	
Niels Hansen	1788	Johan Rohde Hansen . . .	
Søren Nielsen	1815	Jens P. Pedersen	1866
Laurids Hansen	1854	Frands Christensen	1877
Søren Hjort	1894	Christen Spids	
Laurids Hjort	1931	Niels P. Ølbrygger	
		Bertel Bendtsen	
		Hans Ventzelsen	1890
		Andr. P. Hansen	1895
		Valdemar Hansen	1909